

УДК 330.837

DOI: 10.25140/2411-5215-2019-4(20)-80-87

Юлія Харченко

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Юлія Харченко

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛИЗМА

Yulia Kharchenko

CATEGORIAL ASPECTS OF INSTITUTIONALISM DEVELOPMENT

У статті визначено категоріальні аспекти формування понятійної бази в питаннях удосконалення інституціонального середовища регіональної та національної економіки. Визначено основні історичні передумови становлення та розвитку сучасного інституціоналізму. Досліджено особливості впливу інститутів та інституцій на модернізацію продуктивних сил регіонів України в умовах переформатування владних повноважень. Окреслено загальні риси, виокремлено специфічні, зосереджено наукову увагу на етапізації становлення основних парадигм інституціоналізму. Проаналізовано сутнісні ознаки переваг, викликів і загроз, які несе в собі для регіональної економіки процес децентралізації.

Ключові слова: інституціоналізм; регіональна економіка; школи інституціоналізму; неокласичний інституціоналізм; холізм.

Рис.: 1. Бібл.: 20.

В статье определены категориальные аспекты формирования понятийной базы в вопросах совершенствования институциональной среды региональной и национальной экономики. Определены основные исторические предпосылки становления и развития современного институционализма. Исследованы особенности влияния институтов и институций на модернизацию производительных сил Украины в условиях реформирования властных полномочий. Определены общие черты, выделены специфические, сосредоточено научное внимание на этапизации становления основных парадигм институционализма. Проанализированы существенные признаки преимуществ, вызовов и угроз, которые несет в себе для региональной экономики процесс децентрализации.

Ключевые слова: институционализм; региональная экономика; школы институционализма; неоклассический институционализм; холизм.

Рис.: 1. Библ.: 20.

The article defines the categorical aspects of forming the conceptual base in the issues of improving the institutional environment of the regional and national economy. The basic historical prerequisites for the establishment and development of modern institutionalism are identified. The peculiarities of the influence of institutions and institutions on the modernization of the productive forces of the regions of Ukraine under conditions of reformation of power are investigated. The general features are outlined, specific ones are highlighted, scientific attention is focused on the stages of formation of the basic paradigms of institutionalism. The essential features of the advantages, challenges and threats that the process of decentralization entails for the regional economy are analyzed.

Keywords: institutionalism; regional economy; schools of institutionalism; neoclassical institutionalism; holism.

Fig.: 1. References: 20.

JEL Classification: B52; E11; R10

Постановка проблеми. Ефективність регіонального розвитку перебуває в прямій взаємозалежності з організацією управління процесом модернізації продуктивних сил територіальної організації країни. Нагальною проблемою сучасного етапу державотворення є створення ефективного публічного управління, яке здатне забезпечити раціональне поєднання всіх складових економіки та функціонування соціогуманітарного простору, гармонізацію та збереження навколишнього середовища для наступних поколінь. Тому головною місією всієї наукової спільноти є пошук модернізаційних засобів для удосконалення інституціональної складової у сфері суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження інституціональної економічної теорії завдячують працям таких закордонних учених-економістів, як У. Берг, Т. Веблен, М. Вебер, Д. Норт, Дж. Серл, Г. Спенсер, О. Уільямсон та інших. На вітчизняному просторі значний науковий внесок у дослідження формування інституціонального середовища зробили праці О. Амоші, М. Бутка, В. Гейця, Б. Данилишина, М. Долішнього, О. Попело, О. Гонти, П. Саблука, А. Чухна, Т. Усюка.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Однак, попри розгорнутий дискурс і значний інтерес до проблеми інституційного середовища, потребують посиленого дослідження особливості впливу інститутів та інституцій на модернізацію продуктивних сил регіонів України в умовах переформатування владних повноважень. Вказане може стати причиною створення нових і посилення наявних методологічних суперечностей.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета статті. Метою статті на тлі історичного екскурсу до витоків основних категоріально-понятійних чинників проаналізувати сутнісні ознаки переваг, викликів і загроз, які несе в собі для регіональної економіки процес децентралізації владних повноважень.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми інституціоналізму варто почати з дослідження еволюціонування поглядів науковців на основні фактори розвитку соціально-економічної складової та формування категорійного апарату.

Як відомо, теорія інституціоналізму була заснована у США, у момент еволюційних загроз теорія поєднала в собі постулати німецької історичної школи, ідей англійських фабіанців, традицій французької соціології і деякої ідеї марксизму [14].

Дефініція «інституціоналізм» (переклад з лат. *institutio* – образ дії, звичай, напрям, вказівка) була вперше використана американським економістом У. Гамільтоном, під час зборів у Американській економічній асоціації в 1918 р., використав це слово для позначення системи поглядів на суспільство та економіку, яка є ключовою при визначенні поняття інституту [13, с. 8].

Поняття «інститут» є центром, ядром інституціональної концепції. Як вважається, воно було запозичене економістами з юриспруденції та соціології [15, с. 100]. У визначенні сутності цього поняття немає однозначності, що певною мірою ускладнює його застосування, а також кристалізує суперечності в поглядах на саму теорію інституціоналізму.

Економічна дефініція «інституціоналізм» (переклад з англ. *institutionalism*; від лат. *institution* – спосіб дії, звичай, порядок, вказівка) – у широкому розумінні, інституціоналізм визначається ключовою концепцією економічної теорії, яка виконує роль синтезатора в суспільній системі як взаємодія соціальних, організаційних, правових, політичних, ментальних, етичних, науково-технічних та природоохоронних інститутів у процесі їх функціонування.

За своєю структурою інституціоналізм складається з багатьох складових, і тому не існує єдиної класифікації щодо змісту його течій. Це пов'язано з тим, що різноманіття предмета дослідження визнається широким колом наукових напрямів до яких належать дослідники. Єдиним, що об'єднує школи наукові дослідження інституціоналізму, є аналіз відносин власності, які характеризують суспільний характер інституціоналізму в економічній науці [14].

Основні ідеї інституціонального аналізу, сформулював Т. Веблен, визначаючи інститутути як стійкі звички мислення, притаманні групі людей [2, с. 202].

Коммонс Дж. визначав його як колективну діяльність, покликану контролювати індивідуальну діяльність, як звичай, тобто неорганізовану колективну діяльність, як особливий вид соціальної структури, здатний змінювати цілі та уподобання агентів; У. Гамільтон – як поширений усталений спосіб мислення або дії, що закріпився у звичках групи або звичаях народу; Д. Норт – як сукупність створених людьми правил і норм, що виступають як обмеження; Дж. Серл – як систему таких правил, які не регулюють, а конструюють саму поведінку, причому інституціональна реальність не тільки описується мовою, але й формується нею, а отже, інституціональна онтологія суб'єктивна, а інституціональні факти існують тільки з погляду їх учасників; Дж. Найт, Дж. Ходжсон – як систему усталених і загальноприйнятих соціальних правил, які структурують соціальні взаємодії [4, с. 29].

Незважаючи на велику кількість трактувань інституціоналізму в працях закордонних науковців, за своєю сутністю інституціоналізм є багатограним явищем, і тому єдиної класифікації щодо інституційних течій остаточно не сформовано. Здебільшого це пов'язано з широким визначенням предмета дослідження і тим, до якого наукового напрямку належать науковці. Єдиним спільним у визначенні школи інституціоналізму є акцент на дослідженні та аналізі інституцій. Саме ця особливість свідчить про суспільний характер інституціоналізму як економічної науки [5].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

«Старий інституціоналізм» ґрунтується на доктрині М. Вебера – професіоналізації бюрократії для держави [1]. Інституціоналістські приклади такого роду: аргументи К. Маркса спиралися на «соціальні класи» [7], М. Вебера – на «бюрократію» [1], Е. Дюркгейма – на «поділ праці» [17], Т. Веблена – на «споживання» [3].

У 1950-х рр. Г. Алмонд та С. Верба в праці «Громадська культура» надають ще розмиті уявлення інститутів. Вчені були більше стурбовані мінливістю процесу модернізації в різних країнах і питаннями призначення та узагальнення на системному рівні, не визнаючи шляхи розвитку [12].

Порівняння методології дослідників «старого» інституціоналізму та неоінституціоналізму наведено на рис. 1.

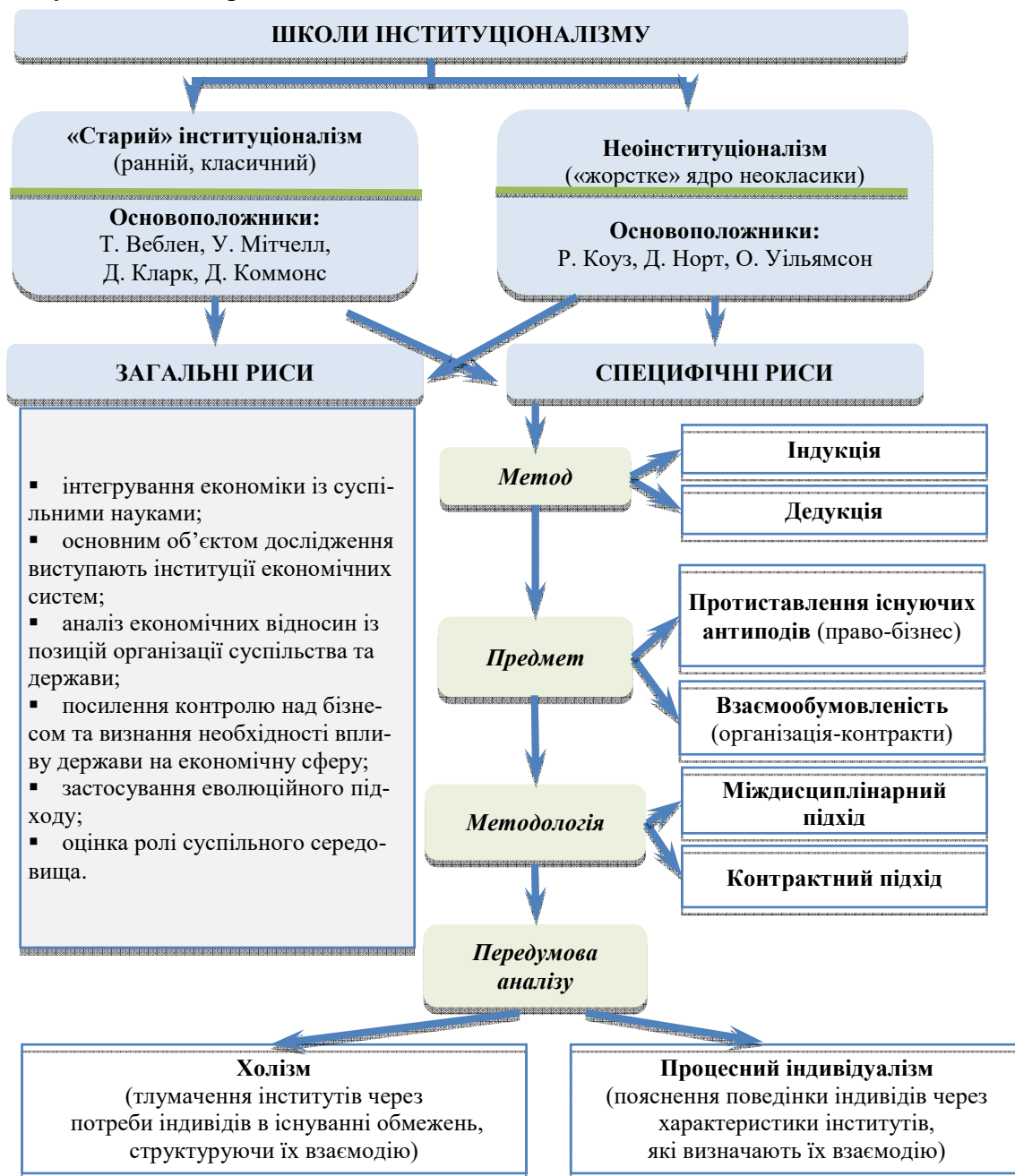

Рис. 1. Порівняння методології дослідників «старого» інституціоналізму та неоінституціоналізму

Джерело: складено автором на основі [6, с. 44–46; 9, с. 28–31].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Починаючи з Т. Веблена, одним із визначальних елементів інституціоналізму став еволюційний підхід до аналізу економіки.

Дж. Ходжсон [19] виділяє 5 методологічних положень інституціоналізму, сформульованих ще У. Гамільтоном [12] в 1919 р.:

- еволюційний характер економіки;
- практична спрямованість теорії без зведення її до рекомендацій економічної політики;
- головне завдання економіста – вивчення інститутів;
- міждисциплінарний підхід;
- відмова від теорії «людина – максимізатор корисності», як нереальної і помилкової концепції.

Інституціоналіст Г. Мюрдаль у 1958 р. доповнив ці твердження неминучістю існування суб'єктивних оцінок у соціальних науках [19]. Дж. Ходжсон ключовим для віднесення до школи інституціоналізму визначає явище «інституціоналізованого індивіда». На думку вченого, ця інституціоналізованість має прояв у впливі інститутів на формування особистості (Дж. Гелбрейт) і навіть його потреб (К. Айрес [12]).

Водночас нова інституціональна економічна теорія (НІЕТ) найчастіше аналізує інститути як наслідки рішень раціональних, максимізує агентів, тому можна стверджувати про взаємовплив індивідів та інститутів одне на одного [12].

Спільними у дослідженні методології інституціоналізму є:

- застосування підходів інституційного та еволюційного;
- дослідження процес розвитку системи, а не функціонування системи;
- враховується роль соціального середовища та ін. [12].

Основною квінтесенцією досліджень науковців у методології різних течій досліджено, що інституціоналізм є перспективним вектором економічних досліджень, який розглядає економічні проблеми об'єкта через формальні і неформальні правила і традиції (інституції), які спонукають суб'єкт до дій та формує мотиваційний механізм соціально-економічного характеру.

Порівнюючи основи ключових постулатів шкіл «старого» інституціоналізму та неоінституціоналізму, можна виокремити суттєві особливості кожної. Переважно основними є:

- представники «старого» інституціоналізму використовують у дослідженні економічних проблем правові, політичні та психологічні методи;
- неоінституціоналісти користуються методами нової класичної економіки, вирішуючи проблеми економіки, через призму політики, права та соціології;
- дослідники школи «старого» інституціоналізму розглядали діяльність колективів як захист інтересів особи (уряди, професійні комітети тощо);
- дослідники неоінституціоналізму своїх дослідженнях, за основу брали інтереси конкретного індивіда, який для свого захисту, керуючись основами методологічного індивідуалізму, вибір колективу здійснював виключно через потребу. Тобто колективність не була першоосною. Виключно потреби індивіда.

Закордонні й вітчизняні вчені доводять, що існують спільні ознаки у наукових доробках представників двох шкіл, які об'єднують позиції, що формують концептуальне бачення інституцій та інститутів представниками напряму.

П. Саблук зазначає, що використання категорії інституціоналізму має враховувати таку особливість, яка визначає можливість інституції приймати форму інституту суспільному розвитку та ринковому механізмі. Тому інституції мають втілюватися в інститутах, але для ефективного розвитку інституцій інститути мають забезпечувати розвиток соціально-економічних формацій, які відповідають сучасним вимогам суспільства [11, с. 8].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Однак варто наголосити, що певною мірою однозначність основних категорій інституціоналізму долається виокремленням специфіки використання кожного з них та недопустимості ототожнення їх дефініцій.

Оскільки світовий та вітчизняний досвід засвідчує, що визначення зазначених категорій, характеризує «інституцію» для позначення механізму дії норм (правил) у будь-якій галузі суспільних відносин та особливостей управління.

Усюк Т.В., як приклад наводить те, що економічні, правові та соціальні інституції пояснюються як явища суспільного життя і, водночас, інформують про їх характерні риси. Тоді як словосполучення банківський інститут – банківська інституція, інвестиційний інститут – інвестиційна інституція розрізняються так: в першому випадку розкривається зміст самостійної структури (організації), в другому – тлумачиться механізм її дії [14].

Тобто синонімічний ряд до поняття «інституція» обмежується лише визначенням «механізму», але ні в якому разі не «інституту». Інституції створюють інституційне середовище, яке впливає на поведінку індивіда, але при цьому встановлює обмеження для здійснення його діяльності, використовуючи економічні, політичні, правові, психологічні та соціальні чинники [14].

Основні складові структури інституціонального середовища визначають основні взаємопов'язані складові елементи (інституції). Критеріями класифікації інституціонального середовища є:

1) за суб'єктами регулювання:

- а) державні;
- б) недержавні.

2) за сферою прояву:

- а) політичні;
- б) економічні;
- в) соціальні;
- г) культурні;
- д) екологічні.

3) за формами інституціоналізації:

- а) формальні;
- б) неформальні.

4) за походженням:

- а) архаїчні;
- б) іманентні;

5) за складністю:

- а) спрямовані на питання обміну;
- б) які мають просторову й часову протяжність та охоплюють велику кількість індивідів» [8, с. 48].

Для досягнення цілей національної економіки інституціональне середовище адаптується до планованих змін, більше того сприяє очікуваним змінам.

При цьому від інституціонального середовища залежить:

- гармонізація взаємовідносин «влада – бізнес – суспільство», для цього потрібно реалізовувати розвиток інституту державно-приватного партнерства, розвивати інститути громадянського суспільства, релігійні осередки, удосконалювати вектори взаємодії та заохочувати соціальну відповідальність бізнесу тощо;

- взаємоіснування формальних та неформальних інститутів на кожному етапі проведення реформ;

- відсутність неузгодженості чи конфлікту між ними, наявність якого, як правило, призводить до нестабільності інституціональної системи, є загрозою стійкості країні у соціально-політичній сфері та може мати наслідком економічну кризу;

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

- гарантії дотримання прав усіх учасників економічних відносин у ході здійснення операцій та по завершенню трансакцій.

Висновки та пропозиції. Проведений аналіз теоретичних аспектів розвитку інституціоналізму засвідчує, що поняття «інституціоналізм» «інституціональне середовище», «інституційна структура», «інституційна основа» дають назву різним явищам, які, хоч і пов'язані між собою через систему каналів формування інституціонального середовища національної економіки, але містять у собі різний дефініційний зміст, і не можуть ототожнюватися. Відмінність та розбіжності у тлумаченні поняття «інституціоналізм» викликано відмінністю наукових поглядів, теорій, із точки зору яких воно розглядається, та предмета й завдань конкретного наукового дослідження, на його формування впливає і приналежність представник, установ і шкіл «старого» інституціоналізму та неоінституціоналістів.

Варто наголосити, що інституціональне середовище є сукупністю інститутів, тобто норм або правил, які спрямовані на розв'язання економічних проблем, а також організацій установ та інших формувань діяльність яких спрямована на досягнення конкретних цілей. Інституціональне середовище не є ідеальним середовищем, проте національна економіка має прагнути до формування інституціональної основи, яка б сприяла покращенню умов функціонування її суб'єктів.

Розвиток економіки перебуває у взаємозалежності з формуванням інституційної основи економіки, її комплементарних інститутів. Визначені в статті категоріальні аспекти формування понятійної бази інституціоналізму стануть в нагоді для подальшого наукового пошуку в питаннях удосконалення інституціонального середовища регіональної та національної економіки, дозволять критично оцінити основні детермінанти та виділити стоп-чинники, які блокують розвиток.

Список використаних джерел

1. Вебер М. Хозяйство и общество / пер. с нем.; под научн. ред. Л. Г. Ионина. Москва: ГУВШЭ, 2010. 456 с.
2. Веблен Т. Теория праздного класса / под ред. В. В. Мотылева ; пер. с англ. С. Т. Сорокина. Москва: Прогресс, 1984. 348 с.
3. Веблен Т. Теория праздного класса. Москва, 1984. 110 с.
4. Дементьев В. В. Что мы исследуем, когда исследуем институты? *TERRA ECONOMICUS*. 2009. Т. 7, № 1. С. 13–30.
5. Заруцький І. Д. Диференціація складових інституційного середовища щодо впливу на функціонування підприємств АПК. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2009. № 21. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Emp/2009_21/43Zaruts.Htm.
6. Институциональная экономика: учебник / под общ. ред. А. Олейника. Москва: ИНФРА – М, 2007. 704 с.
7. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. Москва, 1960. Т. 23. 772 с.
8. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки / пер. з англ. І. Дзюб. Київ: Основи, 2000. 198 с.
9. Олейник А. Н. Институциональная экономика: учебник. Москва: ИНФРА – М, 2007. 416 с.
10. Поченчук Г.М. Особливості сучасних інституціональних перетворень економіки України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2015. № 835. С. 298–304.
11. Саблук П. Т. Институційні засади трансформацій в аграрній сфері: доп. на XIII річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 20-21 червня 2011 р. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2011. 64 с.
12. Тарасова І. І. Дослідження теорії інституціоналізму в управлінні економічними та суспільними інститутами. *Економічний часопис-XXI*. 2014. № 11-12. С. 11–14.
13. Тарушкин А. Б. Институциональная экономика: учебное пособие. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 368 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

14. Усюк Т. В. Інституційні детермінанти розвитку сільського підприємництва. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 283-290. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2013_4_29.

15. Чубарь О. Г. Інститути та інституціональне середовище: теоретичні узагальнення засад економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2013. Вип. 3(40). С. 98–104.

16. Butko M., Popelo O., Pishenin I. Innovative approach to estimation of efficiency of using the labor potential of agroindustrial complex of Ukraine in Eurointegrated conditions. *Marketing and management of innovations*. 2019. № 2. С. 74–82.

17. Durkheim E. *Quid Secundatus politicae scientiae instituendae contulerit*. Burdigalae Gournoilhou, 1892.

18. Moore B. *The Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of The Modern World*. Boston, 1966.

19. Myrdal G. *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. N.-Y. 1968.

20. Popelo O. Theoretical approaches to the development of the productive forces of Ukraine regions in the modernization dimension. *Theoretical and practical issues of ensuring the economic interests of the modern innovative society*. San Francisco, California, USA: B&M Publishing, 2017. P. 70–72.

References

1. Weber, M. (2010). *Khoziaistvo y obshchestvo [Economy and Society]*. Moscow: GOVSHE [in Russian].

2. Veblen, T., Motyleva, V. (Ed.). (1984). *Teoriya prazdnogo klassa [The theory of the empty class]* (Trans. S. T. Sorokina). Moscow: Progress [in Russian].

3. Veblen, T. (1984). *Teoriya prazdnogo klassa [The theory of the empty class]*. Moscow [in Russian].

4. Dementiev, V. V. (2009). Chto my issleduem, kogda issleduem instituty? [What do we explore when we research institutes?]. *TERRA ECONOMICUS*, 7 (1), 13–30 [in Russian].

5. Zarutsky, I. D. (2009). Dyferentsiatsiia skladovykh instytutsiinoho seredovyshcha shchodo vplyvu na funktsionuvannia pidpriemstv APK [Differentiation of components of the institutional environment in relation to the influence on the functioning of agricultural enterprises]. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo – Economics. Management. Entrepreneurship*, 21. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Emp/2009_21/43Zaruts.Htm.

6. Oleinik, A. (Ed.). (2007). *Institutsionalnaia ekonomika [Institutional Economics]*. Moscow: INFRA – M [in Russian].

7. Marx, K., Engels, F. (1960). *Sochineniia [Works]*. (2nd ed.) (Vol. 23). Moscow [in Russian].

8. North, D. (2000). *Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, institutional change and the functioning of the economy]* (Trans. I. Dub). Kyiv: Fundamentals [in Ukrainian].

9. Oleinik, A. N. (2007). *Instytutsionalnaia ekonomika [Institutional Economics]*. Moscow: INFRA – M [in Russian].

10. Pochenchuk, G. M. (2015). Osoblyvosti suchasnykh instytutsionalnykh peretvoren ekonomiky Ukrainy [Features of modern institutional transformations of the Ukrainian economy]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Seriia: Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Problems of Development*, 835, 298–304 [in Ukrainian].

11. Sabluk, P. T. (2011). *Instytutsiini zasady transformatsii v ahrarnii sferi: dop. na KhIII richnykh zborakh Vseukr. konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarynykiv, 20-21 chervnia 2011 r. [Institutional Foundations of Transformations in Agrarian Sphere: Ext. at the 13th Annual All-Ukrainian Meeting. Congress of Agricultural Economists, June 20-21, 2011]*. Kyiv: NSC “Institute of Agrarian Economy” [in Ukrainian].

12. Tarasova, I. I. (2014). Doslidzhennia teorii instytutsionalizmu v upravlinni ekonomichnymy ta suspilnymy instytutamy [Investigation of the theory of institutionalism in the management of economic and social institutions]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI – Economic Journal-XXI*, 11-12, 11–14 [in Ukrainian].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

13. Tarushkin, A. B. (2004). *Institutsionalnaia ekonomika [Institutional economy]*. Sankt-Peterburg: Peter [in Russian].

14. Usiuk, T. V. (2013). Instytutsiini determinanty rozvytku silskoho pidpriemnytstva [Institutional determinants of rural entrepreneurship development]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and innovation management*, 4, 283–290. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2013_4_29.

15. Chubar, O. G. (2013). Instytuty ta instytutsionalne seredovyshche: teoretychni uzahalnennia zasad ekonomichnoho rozvytku [Institutes and institutional environment: theoretical generalizations of the principles of economic development]. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia «Ekonomika» – Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Economy series*, 3 (40), 98–104 [in Ukrainian].

16. Butko, M., Popelo, O., Pishenin, I. (2019). Innovative approach to estimation of efficiency of using the labor potential of agroindustrial complex of Ukraine in Eurointegrated conditions. *Marketing and management of innovations*, 2, 74–82.

17. Durkheim, E. (1892). *Quid Secundatus politicae scientiae instituendae contulerit*. Burdigalae Gournoilhou.

18. Moore, B. (1966). *The Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of The Modern World*. Boston.

19. Myrdal, G. (1968). *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. N.-Y.

20. Popelo, O. (2017). Theoretical approaches to the development of the productive forces of Ukraine regions in the modernization dimension. *Theoretical and practical issues of ensuring the economic interests of the modern innovative society* (pp. 70-72). San Francisco, California, USA: B&M Publishing.

Харченко Юлія Петрівна – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри менеджменту та державної служби, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Харченко Юлия Петровна – кандидат наук по государственному управлению, доцент кафедры менеджмента и государственной службы, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Kharchenko Yulia – PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Public Service, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).